

Η ΝΟΣΗΛΕΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

του Γρ. Σκαμπαρδώνη

Υποστράτηγου Υγειονομικού

ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΥΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ή αποσπάσματα από τις «Εκθέσεις πεπραγμένων» διαφόρων Υγειονομικών Υπηρεσιών του Ελληνικού Στρατού κατά τον πρώτο Βαλκανικό πόλεμο του 1912-13, στις οποίες περιγράφεται η αντιμετώπιση των αιχμαλώτων Τούρκων τραυματιών και ασθενών και του Τουρκικού υγειονομικού προσωπικού από τους Έλληνες Υγειονομικούς.

- Στη μάχη του Σαρανταπόρου (9-10 Οκτωβρίου 1912) το 4ο Ορεινό Χειρουργείο (Α.4 Χειρουργείο) της ΙΙ Μεραρχίας περιέθαλψε 69 τραυματίες. Από αυτούς οι 17 ήταν Τούρκοι. (1)
- Ο Jean Laine, ανταποκριτής του περιοδικού «L' illustration», σε ανταπόκρισή του από την Αθήνα στις 12-10-1912, καταχωρεί απόσπασμα επιστολής του Τούρκου δεκανέα Μεχμέτ Μουσταφά προς τη μητέρα του στα Ιωάννινα, όπου αναφέρει:

«Ευρίσκομαι εις τας Αθήνας. Είμαι εις το νοσοκομείον. Είμαι ολίγον πληγωμένος, αλλά εντός ενός μηνός θα είμαι καλά, ενώ εις την χώραν μου θα μου εχρειάζοντο περισσότεροι των δέκα μηνών δια να θεραπευθώ. Με περιποιούνται πολύ. Η ευχή την οποίαν έκαμες όταν ανεχώρησα επραγματοποιήθη. Οι Έλληνες είναι πολύ ευγενείς και ιδιαιτέρως οι ιατροί και οι κυρίες του Ερυθρού Σταυρού» (21).

- **Στις 7 Δεκεμβρίου 1912** η ΙΙ Μεραρχία απελευθέρωσε την Κορυτσά. Μια από τις πρώτες προτεραιότητες του Αρχιάτρου Γεωργίου Βλησμά, Διευθυντή Υγειονομικού της ΙΙ Μεραρχίας, ήταν η περίθαλψη των αιχμαλώτων ασθενών και τραυματιών. Παρά τις επείγουσες ανάγκες νοσηλείας Ελλήνων τραυματιών και ασθενών, όχι μόνο δεν εκτοπίσθησαν οι αιχμάλωτοι από το νοσοκομείο τους, αλλά αντιθέτως εξασφαλίσθηκε γι' αυτούς και το προσωπικό τους η καλύτερη δυνατή περίθαλψη και μεταχείριση. Αξίζει να τονισθεί ότι πολύ πρόσφατες ήταν οι ωμότητες των Τούρκων, οι οποίοι από συστήματος, υποχωρώντας, εκτός άλλων βιαιοπραγιών κατά των κατοίκων τους, πυρπολούσαν τα χριστιανικά χωριά, όπως σημειώνεται και στην έκθεση αυτή από την οποία είναι τα παρακάτω χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

«8 Δεκεμβρίου

Επεσκέφθην το Στρατ. Νοσοκομείον των Τούρκων ενώ εγκαταλείφθησαν υπέρ τους 300 ασθενείς, εξ ων 115 τραυματίαι. Μεταξύ τούτων υπήρχον και 4 Αξιωματικοί, ων 3 τραυματίαι. Πάντες οι Τούρκοι ιατροί εκ φόβου, ως με διεβεβαίωσαν, μη κακοποιηθώσιν, εκρύβησαν εν ταις οικίαις της πόλεως. Παρέμεινεν όμως εις ιατρός, Τουρκοκρής, όστις καίτοι λίαν αξιεπαίνως ειργάζετο δεν επήρκε εις την πολλήν εργασίαν, εξ άλλου δε εστερείτο και πολλών εφοδίων. Διέταξα τον ιατρόν τούτον, Αμοιράκην Βέην ονομαζόμενον,

να παρουσιάσει και τους άλλους ιατρούς, ίνα τακτοποιηθή η νοσηλεία των αστόργως εγκαταλειφθέντων ασθενών».

9 Δεκεμβρίου

Επεσκέφθη την άυτις το Τουρκικόν Νοσοκομείον, εν ω παρουσιάσθησαν τρεις εισέτι ιατροί, δύο φαρμακοποιοί και δύο αξιωματικοί, ο μὲν του οικονομικού, ο δε διοικητής των νοσοκόμων. Παρουσιάσθη επίσης και ο Χότζας, δεν παρουσιάσθη όμως ο Αρχίατρος, όστις επεφυλάχθη να παρουσιασθή την επωμένην.

Κατήρτισα αμέσως πρόγραμμα εργασίας, αποσπάσας συνάμα ένα των ημετέρων ανθυπιάτρων Χειρουργών προς βοήθειαν. Η μεγάλη έλλειψις εφοδίων (στο Τουρκικό Νοσοκομείο) ηνάγκασεν ημάς να φροντίσωμεν δια την τροφοδοσίαν των αρρώστων και την θέρμανσιν των Καταστημάτων.

11 Δεκεμβρίου - 16 Φεβρουαρίου

Βαθμηδόν ο αριθμός των αρρώστων Οθωμανών ηλαττούτο, πολλών εξ αυτών κατόπιν θεραπείας αποσταλέντων ως αιχμαλώτων εις Θεσσαλονίκην. Μετά των αρρώστων τούτων απήλθον και τινες πλεονάζοντες Υγειονομικοί Αξιωματικοί και νοσοκόμοι,

Ενεκεν τούτων το εν των Καταστημάτων εξυκενώθη τελείως από τους αρρώστους Οθωμανούς εις δε το έτερον απέμειναν περί τους 25 μόνον, ους εφροντίσαμεν να διακομίσωσιν εις έτερον οίκημα μικρότερον, παραχωρηθέν υπό της Οθωμανικής Κοινότητος και ν' αναθέσωμεν την διεύθυνσιν του Θεραπευτηρίου εις Οθωμανόν ιατρόν ανήκοντα εις την υπηρεσίαν του Δήμου, προς τούτο συγκατανεύσαντος και του Μουφτή, ούτινος εξητήθη η γνώμη.

Μετά τον καταρτισμόν του Θεραπευτηρίου τούτου οι υπολειφθέντες Οθωμανοί ιατροί, μη έχοντες υπηρεσίαν, εξήτησαν ν' αναχωρήσωσι, παρακαλέσαντές με όπως χορηγήσω αυτοίς πιστοποιητικά ότι ειργάσθησαν. Τοιαυτα εχορήγησα αυτοίς και το Χότζα και ανεχώρησαν, εκφράσαντες προφορικώς και εγγράφως τας πολλάς ευχαριστίας των δι ην συνδρομήν παρέσχον αυτοίς εν τη εκτάκτως δυσκόλω αυτών υπηρεσία.(3)»

- Τμήμα του 15ου Ορεινού Χειρουργείου (τύπου Α') του Στρατού Ηπείρου μετέσχε στην επιχείρηση απελευθερώσεως της Πρέβεζας (20 Οκτωβρίου 1912). Μετά την περίθαλψη και διακομιδή 70 Ελλήνων τραυματιών στη Φιλιπιάδα, με διαταγή του Διευθυντού της Υγειονομικής Υπηρεσίας Στρατού Ηπείρου Αρχίατρου Σταματίου Αντωνιάδη, το Χειρουργείο προωθήθηκε στην Πρέβεζα για να περιθάλπει Τούρκους αιχμαλώτους, οι οποίοι και διακομίσθησαν στο εσωτερικό της χώρας μαζί με τους Έλληνες για πληρέστερη περίθαλψη:

«**22-30 Οκτωβρίου:** Το Χειρουργείον κατά το χρονικόν τούτο διάστημα παρέμεινεν εις Πρέβεζαν περιθάλλον τους 37 Τούρκους τραυματίας, ων δύο Αξιωματικοί και 4 παθολογικούς. Κατόπιν προφορικής διαταγής του κ.

Αρχιάτρου μετεφέρθησαν οι τραυματῖαι ἐπὶ τοῦ διερχομένου ἐπιτάκτου ατμοπλοίου «Ἐλένης», μεταφέροντος τραυματίας εἰς Πάτρας καὶ Πειραιά. (4)

- Η Υγειονομική Μοίρα της VI Μεραρχίας στο μέτωπο της Ηπείρου κατά την μάχη του Μπιζανίου προσέφερε τις υπηρεσίες της σε 27 εγκαταλειφθέντες Οθωμανούς αιχμαλώτους.

«Ἐν Μπαρημάδι περισυλλέξαντες καὶ περιθάψαντες εἰς τὸ χειρουργεῖον εγκαταλειφθέντας ἐπὶ τῆς Γαστρίτζης ἀσθενεῖς Οθωμανοὺς ἐμεριμνήσαμεν περὶ τῆς διακομιδῆς 23 διασωθέντων ἐξ αὐτῶν εἰς Ἰωάννινα δια τῆς Μοίρας Τραυματιοφορέων, οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες ἀπέθανον ἐκ δυσεντερίας, τύφου καὶ εἰς ἐξ αἰτίας ἄμα τῆ περισυλλογῆ.» (5)

- Αξίζει να σημειωθεί ότι στις καταληφθείσες από τον Ελληνικό Στρατό πόλεις τα υπάρχοντα Στρατ. Οθωμανικά Νοσοκομεία δεν έπαυσαν να λειτουργούν κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών και μετά από αυτές και μάλιστα με την πλήρη συνδρομή των Ελληνικών Υγειονομικών Υπηρεσιών σε συνεργασία με την Ερυθρά Ημισέληνο. Το παρακάτω απόσπασμα από την έκθεση πεπραγμένων της Υγειονομικής Υπηρεσίας της Στρατιάς Ηπείρου (Διευθυντής ο Αρχίατρος Σταμάτιος Αντωνιάδης) περιγράφει τον τρόπο αντιμετώπισης “υπερτετρακισχιλίων” αιχμαλώτων ασθενών και τραυματιών στα Ιωάννινα, αμέσως μετά από την απελευθέρωσή τους (22 Φεβρουαρίου 1913):

«Μετά τὴν ἀποχώρησιν ἐξ Ἰωαννίνων τοῦ Γεν. Στρατηγεῖου... κύριον ἡμῶν μέλημα ὡς Υγειονομικὴ Υπηρεσία τῶν Μετόπισθεν, ἦτο ἀφ' ἐνός μὲν ὅπως ἀραιώσωμεν τὴν μεγάλην συγκέντρωσιν τῶν ἐν τοῖς Στρατ. Οθωμ. Νοσοκομείοις (Κουραμπά καὶ Φρουρίω) καὶ τοὺς διαφόροις οικήμασι καὶ κτιρίοις (ὡς νοσοκομείων λειτουργούντων) ὑπερτετρακισχιλίων νοσηλευομένων ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν, ὑπὸ λίαν προφανῶς δυσμενεῖς συνθήκας, καὶ ἀφ' ἐτέρου ὅπως ληφθῶσι πάντα τὰ δυνατὰ μέτρα δια τὴν καθαριότητα τῆς πόλεως καὶ τὴν ἀμεσον ἐκκένωσιν τῶν ἐν τοῖς Στρατώσιν εἰσέτι παραμενόντων ἀιχμαλώτων (ὡν ἡ θνησιμότης ἐξακολουθεῖ πάντοτε μεγάλη) καὶ ἐναρξιν τῆς ἀπολυμάνσεως αὐτῶν, ἐστίας ὄντων πάσης ρυπαρότητος καὶ ἐπικινδύνου μολύνσεως.

Οὕτω δὲ ἐν τῇ θέσει «Κατσικά» (1 ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως) καὶ ὑπὸ σκηνάς, διεκομίσθησαν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους, οἱ ἐν ἀναρρώσει σχεδόν διατελοῦντες ὡς καὶ οἱ τραυματῖαι τοῦ Μπιζανίου, ἕτεροι δὲ βαρύτερον πάσχοντες εἰς τὸ ἐν «Κουραμπά» Νοσοκομεῖον. Πλείστοι δ' υγιεῖς ἐξήλθον τῶν Νοσοκομείων καὶ τοιοῦτοτρόπως βαθμηδόν ἐξεκενώθησαν καὶ τὸ Στρατ. Νοσοκομεῖον τοῦ Φρουρίου ὡς καὶ πολλὰ ἕτερα καταληφθέντα οικήματα καὶ περιωρίσθη ἐπομένως ἡ νοσηλεία εἰς τὰ δύο μόνον ἐν τῇ πόλει Οθωμ. Σχολεῖα (θηλέων καὶ ἀρρένων), τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Κουραμπά καὶ τὸ τοῦ Κατσικά, ἕως οὐ βραδύτερον ἡ δύναμις τῶν νοσηλευομένων ἀιχμαλώτων ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς, ἀποδοθέντων εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν Ερυθρὰν Ημισέληνον πρὸς μεταφορὰν εἰς τὴν Τουρκίαν πάντων τῶν ἀναπήρων καὶ ἀνικάνων καταστάτων ὡς ἐκ τῶν παθήσεών τῶν Αξιωματικῶν καὶ οπλιτῶν. Καὶ ἡ μὲν νοσηλεία αὐτῶν ἐξετελείτο ὑπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου προσωπικοῦ, τὰ δὲ μέσα τῆς νοσηλείας παρείχοντο ὑπὸ τῆς υπηρεσίας ἡμῶν, συμφώνως τῷ κανονισμῷ τῶν Νοσοκομείων. (6)

- Στην έκθεση απολογισμού της δραστηριότητας του Πολεμικού Νοσοκομείου του Ιταλικού Ερυθρού Στρατού, το οποίο λειτούργησε στην Αρτα και κατόπιν στη Φιλιππιάδα από 27/10/1912 μέχρι 11/4/1913, αναφέρεται ότι κατά παράκληση της Βασιλίσσης «να νοσηλεύσει τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ασθενών αιχμαλώτων Τούρκων» («...S. M. la Reine m' avait prié d' accepter le plus grand nombre de prisonniers turcs malades.») το Νοσοκομείο αυτό νοσήλευσε 111 από αυτούς, οι περισσότεροι μάλιστα από τους οποίους παρουσίαζαν βαριά συμπτώματα πελλάγρας, λόγω των αθλίων συνθηκών διατροφής τους κατά την πεντάμηνη πολιορκία των Ιωαννίνων.
- Εφιαλτική περιγράφεται από τον **Αρχίατρο Γ. Βλησμά**, η εικόνα Τουρκικού Στρατιωτικού "Νοσοκομείου" στο **Λιασκοβίκι** το οποίο κατελήφθη από τις Ελληνικές δυνάμεις στις 23 Φεβρουαρίου 1913, κατά τις επιχειρήσεις εκκαθάρισεως της Β. Ηπείρου από τα τουρκικά στρατεύματα. Εκατό ασθενείς άσιτοι, υπό άθλιες συνθήκες, χωρίς γιατρούς ή νοσοκόμους, σε πλήρη εγκατάλειψη, περίμεναν μαρτυρικά το τέλος τους. Και πάλι θα εκδηλωθεί η ανθρωπιά των Ελλήνων Υγειονομικών. Παρά την έλλειψη υγειονομικών εφοδίων και τροφίμων στις ελληνικές μονάδες, οι οποίες δρούσαν μέσα σε εχθρικό περιβάλλον, θα "εξοικονομηθούν" τα απαραίτητα για την καθαριότητα, τη διανομή τροφής και τη νοσηλεία των αιχμαλώτων ασθενών.

«24-25 Φεβρουαρίου

Πληροφορηθείς ότι περί τους 100 Οθωμανοί στρατιώται εγκαταλείφθησαν εις μίαν οικίαν πάσχοντες, μετέβην προς επίσκεψιν αυτών. Πάντες ούτοι ρυπαροί και εξητλημένοι ανεξαιρέτως εις το έπακρον τινές τούτων μόλις ηδύναντο να εγείρωνται και να βαδίζωσι· οι πλείστοι εν απελπισία κατέχειντο επί δαπέδου πλήρους πάσης ακαθαρσίας, ζώντες και νεκροί αναμίξ. Φρικώδης αποφορά εκ της μεγάλης ακαθαρσίας. Ούτε κλίναι, ούτε ιατρός, ούτε νοσοκόμος, ούτε φάρμακα, ούτε τροφή, ούτε τίποτε, πάντες οι άρρωστοι ούτοι ήσαν καταδικασμένοι εις προσεχή και βέβαιον θάνατον. Εγνώριζον οι δυστυχείς ότι εξακόσιοι περίπου συνάδελφοί των εν διαστήματι μηνός ετάφησαν, θανόντες οι πλείστοι εξ αιτίας. Την παραμονήν της αφίξεώς μας εις Λιασκοβίκι ετάφησαν εις ον χώρον και οι 600, άλλοι 18 εξαχθέντες εκ του λεγομένου Νοσοκομείου των.

Κατά την επίσκεψίν μου ανεύρον άλλα 6 πτώματα και δύο ψυχορραγούντες.

Διέταξα την ταχείαν μεταφοράν των πτωμάτων και τον δια μεγάλης αγγαρείας καθαρισμόν του οικήματος. Εφρόντισα περί χορηγήσεως τροφής καθ' εκάστην. Φάρμακα δεν είχαν (στο Τουρκικό «Νοσοκομείο») παντάπασι· ούτε εις το εν τη πόλει υπάρχον πενιχρότατον φαρμακείον υπήρχον τοαῦτα.

Εις αιχμάλωτον Επίατρον Οθωμανόν οδηγηθέντα σήμερον ενταῦθα ανέθεσα την φροντίδα της νοσηλείας, καθόσον επείγουσα η αναχώρησις ημών. (8)

- Το **Οθωμανικό Στρατ. Νοσοκομείο στη Θεσσαλονίκη** συνέχισε να λειτουργεί μέχρι το τέλος Απριλίου 1913, δηλαδή έξι μήνες μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, «μέχρις αποθεραπείας όλων των εν αυτώ νοσηλευομένων Τούρκων αιχμαλώτων, (9)» με το προσωπικό του, παρά την μεγάλη έλλειψη νοσοκομειακών κλινών στη Θεσσαλονίκη, τα δε μέσα νοσηλείας παρείχοντο από την Υγειονομική Υπηρεσία των Μετόπισθεν Μακεδονίας (Διευθυντής ο Αρχίατρος Σόλων Ν. Χωματιανός).
- Τέλος, στην Εκθεση περί της Στρατιωτικής Υγειονομικής Υπηρεσίας κατά τους πολέμους 1912-1913 του Γεν. Αρχιάτρου Αιγ. Αιγιαλείδου, αναφέρεται ότι: ...κατηρτίσθησαν εις διάφορα μέρη του Κράτους, ...33 θεραπευτήρια μεθ' όλων των αναγκαιούντων αυτοίς ειδών νοσηλείας, φαρμάκων, κ.λπ, προς νοσηλείαν ειδικώς των ασθενούντων αιχμαλώτων, (10)
- Τα αφορώντα στην εκτέλεση της υγειονομικής υπηρεσίας για τους αιχμαλώτους είχαν κωδικοποιηθεί σε λεπτομερεστάτη εγκύκλια διαταγή του Υπουργείου των Στρατιωτικών."(11)

Οι μικρές αυτές ιστορίες ανθρωπιάς και πολιτισμού μέσα στη δίνη του πολέμου «αφιερώνονται εξαιρετικά» στην προσπάθεια ελληνοτουρκικής συνεννόησης!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βιβλίο Τραυματιών Α.4 Χειρουργείου/Υπηρεσία Στρατιωτικών Αρχείων.
2. Αναφέρεται στο βιβλίο Χρ. Ι. Γκιών-Στ. Γ. Θηραίου: «Η Ελλάς εις τους Βαλκανικούς πολέμους 1912-1913», Αθήναι 1970, Εκδ. Οίκος «Κέκροψ», σελ. 218.
4. Εκθεσις πεπραγμένων 15.4 Χειρουργείου. Αρχεία Διευθύνσεως Ιστορίας Στρα-
5. Εκθεσις πεπραγμένων Αρχιατρείου VI Μεραρχίας κατά τον Ελληνοτουρκικόν πόλεμον. Αρχεία Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Φ. 1664/4/5.8. 111 Μεραρχία|Αρχιατρείον: Εκθεσις πεπραγμένων κατά τον Α' πόλεμον (Βαλκανοτουρκικόν), 18 Σεπτεμβρίου 1912 μέχρι 18 Ιουλίου 1913. Αρχεία Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Φ. 1650/Θ/1, σελ. 20-21,
6. Σταματίου Αντωνιάδου: Εκθεσις πεπραγμένων της Υγειον. Υπηρεσίας Στρατιάς Ηπείρου κατά τον Βαλκανοτουρκικόν πόλεμον, Αρχεία Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Φ. 1622/ΣΤ/1, σελ. 15.
7. Lincoln de Castro: Ospedale di Guerra / Croce Rossa Italiana, Philippiade,
9. Σόλωνος Ν. Χωματιανού; Εκθεσις πεπραγμένων της Υγειον. Υπηρεσίας των Μετόπισθεν Μακεδονίας κατ' αμφοτέρους τους Βαλκανικούς πολέμους. Αρχεία Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Φ. 1612/4/1, σελ. 113.
10. Αιγιαλέως Αιγιαλείδου: Εκθεσις περί της Υγειονομικής Υπηρεσίας κατά τους πολέμους 1912-1913. Αρχεία Διευθύνσεως Στρατού, Φ. 1679/Η/1, σελ. 23.
11. Ε.Δ.Υ.. (Επίσημον Δελτίον Υπουργείου Στρατιωτικών) - Αριθ. 4398, 14 Ιανουαρίου 1913: Περί εκτελέσεως της Υγειονομικής Υπηρεσίας παρά τοις αιχμαλώτους.

Σχετικό άρθρο

<https://www.offlinepost.gr/2021/01/07/oi-ygeionomikes-yphresies-kata-toys-balkanikoys/>